J. Swellengrebel

Verkorte weergave van Prof. Dr. A. A. Censes ontwerp-beschrijving van zes Maleise handschriften in de Bibliotheca Vaticana

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 135 (1979), no: 2/3, Leiden, 359-367

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

Soeripto nog meende (of moest schrijven in 1929?) van "quasi-", maar van internationaal karakter *sec.* (vgl. Resink 1968: 216-217). Zij regelden immers resp. "detailed legal procedures for settling crimes or disputes which crossed the *boundaries* between Surakarta and Jogjakarta" en bedoelden "to end the disputes between Jogjakarta and Surakarta *subjects* over land claims" (Ricklefs 1974: 162-163). De cursivering is van mij omdat begrippen als "grenzen" tussen en "onderdanen" van rijken internationaal-(publiek- en privaat-)rechtelijke kanten hebben.

Het bovenstaande moge voor een "Korte Mededeling" voldoende zijn om Ricklefs stelling in die zin te versterken dat Sultanaat en Compagnie sinds en in het verdrag van Giyanti direct in een "alliance" verbonden waren. Maar in aansluiting op zijn negatieve stelling dat de laatste geen soevereiniteitsrechten in Mataram had zou ik na alles wat ik daarover in de loop der jaren geschreven heb nu positief willen poneren dat de Sultan de soevereiniteit(-srechten) in en over Yogyakarta en tegenover anderen bezat, ook Nederlands-juridisch gezien.

Ik ben overigens Dr. Ricklefs van harte dankbaar omdat ik op grond van zijn werk mijn vooroorlogse visie op de achttiende-eeuwse Vorstenlanden als zouden zij "soverein staatsbestel benaderend, volledig zelfbestuur" (zie Resink 1939: dl. 150, 20) bezeten hebben, zeker voor Sultan Mangkubumi's rijk nu zodanig kan verbeteren dat uit die begripsomschrijving de laatste drie woorden kunnen worden geschrapt.

Jakarta, juni 1978.

LITERATUUR

Resink, G. J.

1939 'De rechtshistorische ontwikkeling van het zelfbestuur op Madoera', *Indisch Tijdschrift van het Recht* 149, pp. 732-775, 150, pp. 1-21.

1968 *Indonesia's History between the Myths*, Den Haag: Koninklijk Instituut v. d. Tropen.

1976 '“Boedi Oetomo” in Vorstenlandse Omgeving', *BKI* 132/4, pp. 463-467.

Ricklefs, M. C.

1974 *Jogjakarta under Sultan Mangkubumi 1749-1792*, London: Oxford University Press.

J. L. SWELLENGREBEL

VERKORTE WEERGAVE VAN PROF. DR. A. A. CENSE'S ONTWERP-BESCHRIJVING VAN ZES MALEISE HANDSCHRIFTEN IN DE BIBLIOTHECA VATICANA

Inleiding

Tijdens bezoeken aan Rome in 1951 en 1964 bestudeerde Cense o.a. de daar bewaarde Maleise handschriften, gemerkt *Vat. Ind.* I-VII, die volgens de catalogus van 1831 ¹ afkomstig zijn van A. Reland (1676-1718,

vanaf 1700 hoogleraar Oriëntalistiek in Utrecht) en *Vat. Ind.* XXIII, dat dezelfde herkomst blijkt te hebben volgens de catalogus van 1948.² In Cense's schriftelijke nalatenschap werd een uitvoerige beschrijving aangetroffen van de nrs. I-IV, VI en XXIII. Daarop berust de hier volgende korte mededeling. Van nr. V (geschiedenis van de koning van Siam Bispadiraja en zijn gemalin Kemala Kisnadewi) en nr. VII (fragmenten van een Maleis-Nederlands woordenboek en een Arabische grammatica) had Cense wel aantekeningen en een voorlopige beschrijving gemaakt, maar een meer definitieve behandeling bevindt zich niet bij de stukken. Die nummers blijven hier daarom verder buiten beschouwing.

In de besproken hss. komt hier en daar een stukje Arabisch voor, uiteraard in Arabisch schrift. De Maleise tekst, eveneens in Arabisch schrift steeds, gaat in enkele gevallen (hieronder uitdrukkelijk als zodanig gesignaleerd, zie bij nr. I, fol. 2, en nr. VI) vergezeld van een transcriptie in Latijns schrift. Zo'n transcriptie wordt natuurlijk geciteerd in de spelling van het handschrift. Van alle andere stukken Maleise tekst die Cense citeert geeft hij een Latijnse transcriptie in de Indonesische spelling van 1947; ik heb die omgezet in de spelling-1972. De vertaling van Maleise citaten is van mij.

De noten zijn inhoudelijk van Cense, met uitzondering van die welke met "Sw." zijn gemerkt.

Cense's aantekeningen alsook zijn uitvoerige beschrijvingen die de grondslag vormen van deze samenvatting, kan de naar meer details verlangende lezer te zijner tijd raadplegen in het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden, waar ze worden opgenomen in de handschriften-collectie.

VAT. IND. I.

Vertaling van het bijbelboek Exodus

21½ × 16½ cm; 99 beschreven folia; dik Europees papier.

Op fol. 1 staat, *recto*: Liber Exodi Malaïce / Hic liber ad me missus est ex Batavia Indiae Orientalis; *verso*: Kiriman daripada (zending van) Şafâ ibn Ayûb az-Z...dâwî (of: an-N...rdâwî)³ pada Hijrat 1121 (= AD 1709).

Fol. 2, *recto*, bevat een Maleise zin in Arabisch schrift, gevolgd door de Latijnse transcriptie, luidende: kitab jang kadua derrij pada Taurât Moussa (tweede boek van de Wet van Mozes); enkele woorden zijn, in een andere hand, enigszins gewijzigd, bijv. *kadua* in *kadowa*.

De vertaling bevat het gehele boek Exodus; zij wordt, na Ex. 40 : 38, afgesloten met de woorden: Tammât (voltooid is) kitab yang kedua daripada Taurat Musa, gevolgd door een in Moslimse werken veel voorkomende lofprijzing Gods, eerst in het Arabisch, daarna in het Maleis (fol. 99).

De tekst staat steeds op de rechter bladhelft. Op de linker, fol. 2, *verso*, staat een Latijnse transcriptie van Ex. 1 : 1, luidende: Bahoúwa inilah namma sagalla annak annak Israel jang sarta dengan Jacob

soúda massoc tannah masuar (*lees Misr of Mesir*) sakalian ini soúda massoc sasaorang laki laki dengan issy roumahnja. In margine staan soms glossen, die bedoelen woorden in de tekst te verklaren, of te verbeteren, bijv. *melengkap*, een niet (meer?) bestaande vorm van *lengkap* (toegerust), bij het eerste woord van: *berbuat pada Aharun ... pakaian kudus* (maken voor Aäron ... een heilig kleed, Ex. 28 : 2). De linker bladhelften van fol. 3-99 zijn wit gelaten, behalve in enkele gevallen, waar ze gebruikt worden om de tekst erop voort te zetten of waar die tekst over beide bladhelften geschreven is. Vanaf fol. 52 staat links bovenaan de bladzijden: Exod + hoofdstuk-nummer.

Als tweede voorbeeld volgt hier nog Ex. 20 : 1-3: Sabermula firmanlah Tuhan Allah segala perkataan ini, katanya. (2) Bahwa aku ada Tuhan Allahmu yang sudah mengeluarkan kamu daripada tanah Misr daripada rumah perhambaan. (3) Jangan jadi padamu Allah yang lain dihadapan aku.

VAT. IND. II.

Vertaling van 106 psalmen en berijmde vertaling van de Tien Geboden en de Lofzang van Maria

21½ × 13½ cm; 178 beschreven folia, waarvan alleen de laatste twee zijn genummerd (per abuis als nr. 174 en 175); Europees papier.

Op het schutblad: II. Psalmi Davidis lingua et rhythmo Malaico.

Fol. 1, *recto*, heeft bovenaan in een rechthoekje: Huwa Allah ta^cāla (Hij God de hoogverhevene). Daarna een stuk Arabisch, waarvan de Maleise vertaling luidt: Dengan nama Allah yang esa, inilah kitab segala pantun menurut bunyi zabur Daud raja dan nabi itu (in de naam van de ene God. Dit is een boek met liederen, die naar de inhoud volgen de psalmen van David, de koning en profeet). — *Verso* staat, weer in een rechthoekje bovenaan, in het Arabisch: Šafā ibn Ayūba Burumay⁴ az-Z... dāwī (of an-N... rdāwī) vervaardigde het in het jaar van onze Heer ʿĪsā al-Masih 1708.⁵ Daarop volgt vers 3 : 16 van Paulus' brief aan de Colossenzen in het Arabisch, gevolgd door de Maleise vertaling: Bahwa biar duduk dalam kamu perkataan Masih itu ramai² dengan segala budi s-m-n-d (= semenda ?) mengajar dirimu dan mengingatkan itu dengan pantun²an dan puji²an dan nyanyi²an ruhani serta bernyanyi bagi Allah dengan kegembiraan hati²mu.

Op fol. 2, *recto*, begint de vertaling van 106 psalmen, geschreven in uitstekend schrift maar met nogal wat verschrijvingen; in margine is in het Nederlands bijgeschreven: 1ste psalm, 2de psalm enz. t/m 106de psalm. Van deze laatste is slechts het begin, vs. 1-14, bewerkt; de rest, vs. 15-48, mankeert.

Voorbeelden. Van Ps. 1, die niet is berijmd, luiden vss. 1v.: Beruntung orang yang bukan damping⁶ kesidang orang fasik dan simpang kejalan berdosa dan duduk diatas kursi penyindir yang ruduk, hanya kehendak hatinya dalam syari^cat Allah siang dan malam (geluk hebben zij die niet zich aansluiten bij de vergadering der goddelozen en afwijken naar de weg der zondaars en zitten op de stoel der ... [?] spotters, het verlangen van hun hart is alleen in de wet Gods dag en nacht). Het ver-

taalde stuk van Ps. 106 is wel berijmd en het is geschreven in de vorm van coupletten. Het achtste daarvan, corresponderend met vs. 13v., luidt: Dan lekas lupa kerjanya/ tiada n-n-t (*bedoeld zal zijn*: nanti) kadanya/ karena naik hua (*een verschrijving voor*: hawa) napsunya/ di gurun dan ia coba/ akan Allah dengan lakunya/ yang penuh naga dan loba (en spoedig vergaten zij zijn werken/ niet wachtend op zijn raadsbesluit/ want hun driften werden opgewekt/ in de woestijn en zij verzochten/ God met hun gedrag/ dat vol was van ... [?] en hebzucht).

Hierna volgen "den 10: geboden", met opschrift: Syair yang pertama ia itu sabda sepuluh (eerste gedicht d.i. de tien verheven-woorden). Het eerste gebod, berijmd in het tweede couplet, luidt: Jangan kauambil barang tuhan/ melainkan aku saja/ aku yang dengan kepenuhan/ oleh sendiriku raja (neem niet enig heer/ ander dan mij alleen/ ik die ten volle/ door mijzelf koning ben).

Ten slotte, op het voorlaatste fol., *recto*: Syair yang kedua itu dhikr anak dara Miryam (tweede gedicht d.i. het reciet van de maagd M.) (Luka 1, 46-55). Met een goede oud-Hollandse hand is daar in margine bijgeschreven: Den Lofsangh Mariae. Het eerste couplet daarvan luidt: Memuji jiwaku/ dan rawan nyawaku/ akan Allah Tuhanku/ yang tilik sekarang/ hamba pada barang/ susah kerendahanku (mijn ziel looft/ en mijn geest is bewogen om/ God mijn Heer/ die gade slaat nu/ mij bij welke/ moeiten ook van mijn lage-staat).

VAT. IND. III.

Het Mattheüs-evangelie in de vertaling van Melchior Leijdecker

21½ × 16½; 60 genummerde folia; Europees papier; de tekst is vermoedelijk door verschillende handen geschreven.

Op fol. 1, *recto*, staat: Euangelium Matthaei ex versione Mallaeâ D. Melch. Leidekkeri.⁷ Daarboven is later bijgeschreven: III, eronder, in een andere hand: Indiana 3.

Het evangelie begint op fol. 1, *verso*, met de titel: Injil (evangelie) Mattai, en eindigt op fol. 60, *recto*, met: Tammatt Injil Mattai. Bij hoofdstuk 1 en 2 staan later bijgeschreven opschriften: fasal (hoofdstuk) yang pertama/ kedua; van 1 : 1 tot 2 : 20 zijn de versen genummerd.

Voorbeelden van vertaling: (2 : 1) Tatkala Yesua diperanakkan dalam Bet Lehem pada tanah Yehuda zaman raja Herodes maka orang Majusi daripada tanah masyrik datang kenegeri Yerusalaim, (2 : 2) katanya manatah raja orang Yehudi baharu diperanakkan karena kami sudah lihat nujumnya pada masyrik lalu kami datang menyembah padanya.

(28 : 2) Lihatlah aku menyertai kamu senantiasa datang pada kesudahan alam ini. Amin.

VAT. IND. IV.

Malakaans wetboek van zeerecht

31½ × 20 cm; 80 folia, slechts aan één zijde beschreven; Europees papier.

Op het schutblad: Jus maritimum secundum Constitutiones Regis Malacorum Sultan Mahmoud.

Het wetboek begint met een der gewone Arabische lofprijzingen, gevolgd door een uitvoerigere Maleise: Segala puji bagi Allah tuhan sarwa^c alam sekalian melimpahkan cahaya anugrahanya atas segala hambanya dan mengasihanyi (*lees: -ani*) hambanya yang mu^cmin dalam akhirat negeri baka (*abusievelijk achter en boven* dalam *bijgeschreven*) dār assalām (lofprijzingen aan God de heer van alle werelden [die] de glans zijner gunstbewijzen uitstort over zijn dienaren en zich ontfermt over zijn gelovige dienaren in het hiernamaals, de onvergankelijke wereld, het gebied des vredes). De daarna komende inleiding zegt dat de tekst geschreven (of liever: afgeschreven) is op 4 Jumād al-awwal AH 1066 (= 1 maart AD 1656) en uitgevaardigd tijdens Sultan Mahmud Shah's regering over Malaka (1488-1511), toen Seri Maharaja rijksbestierder en Malaka nog in volle bloei was. Tevens bevat zij een korte uiteenzetting van de rangorde der scheepsofficieren. Bij voorbeeld:

Bermula (*in rood geschreven*) yang nakhoda itu upama bendahara, adapun tukang itu upama temenggung memeliharakan segala kelengkapan perahu, yang tukang tengah dan kiri dan kanan itu upama sida-sida mengerjakan kerja bersama-sama dengan tukang agung (de gezagvoerder is voorts als de rijksbestierder, en de bootsman is als de temenggung [ambtenaar in rang volgend op de rijksbestierder] zorgdragende voor de gehele scheepsuitrusting, de midden- en de linker- en de rechter-bootsman zijn als kamerlingen, hun werk samen met de opperbootsman verrichtende). (fol. 2)

Bermula (*idem*) jikalau tukang agung menyuruh awak perahu maka pada antara itu dilawannya oleh awak perahu itu maka dihukumkan disuruh palu pada jurubatu dengan dua palu tetapi dengan setahu tukang tengah kedua (als voorts de opperbootsman iets beveelt aan een lid der bemanning en die man zich daarbij verzet, dan krijgt de ankermeester opdracht hem twee slagen toe te dienen, maar met medeweten van de tweede midden-bootsman).

Bermula (*idem*) awak perahu jikalau ia melawan tukang tengah salahnya dipalu empat palu diputaran lawang (als voorts een lid der bemanning zich verzet tegen de midden-bootsman, dan krijgt [hij voor] zijn overtreding vier slagen toegediend op de kaapstander). (fol. 3)

VAT. IND. VI.

Maleis-Nederlands woordenboek

21½ × 17 cm; dik Europees papier; 872 blzz., 793 beschreven en daartussendoor 79 onbeschreven; 65 blzz. zijn beschreven in dubbele kolommen, de tweede meestal later toegevoegde woorden bevattende.

Boven het begin van het woordenboek is, vermoedelijk door Reland, aangetekend: Lexicon Malaice-Belgicum confectum in India a C. Mutero.⁸

De Maleise woorden in Arabisch schrift worden gevolgd door hun Latijnse transcriptie en Nederlandse vertaling. Spelling en transcriptie zijn in beginsel redelijk, maar soms maakt de schrijver fouten, bijv. in

de transcriptie van woorden die hij in de literatuur heeft aangetroffen, maar blijkbaar nooit had horen uitspreken. — Het aantal trefwoorden is ongeveer 13.000, waarvan een 8000 stamwoorden, de rest apart vermelde afleidingen, met *ber-*, *ke-*, *me-*, *pe-*, *sa-* enz. De trefwoorden die met dezelfde Arabische letter beginnen staan bijeen in groepen, die op elkaar volgen in overeenstemming met de volgorde van het Arabische alfabet, met aan het eind de specifiek Maleise letters voor *c*, *ng*, *p*, *g* en *ny*; binnen ieder der groepen echter is die alfabetische volgorde niet aangehouden, wat onoverzichtelijkheid in de hand heeft gewerkt en daardoor het dubbele vermelden van trefwoorden.

De vertaling van de Maleise woorden is over het algemeen raak en bondig. De herkomst van niet-Maleise woorden wordt soms opgegeven, bijv. met "J" of "Perz." voor Javaans of Perzisch. Opgenomen zijn niet alleen woorden uit het dagelijkse leven maar ook uit Maleise geschriften, zoals de *Indraputra*; *Isma* *Jatim*, *Seri Rama*, *Amir Hamza*, *Panji-verhalen*, het Malakaanse wetboek van zeerecht en misschien ook de *Hang Tuah*. Voorts valt op dat vrij veel woorden betrekking hebben op het Maleise vorstenritueel, alsook dat vele Arabische leenwoorden worden verklaard, wat toont dat de schrijver een zekere kennis van de Moslimse eredienst en wet had. Soms vindt men, vooral in het gedeelte met dubbele kolommen, grammaticale uiteenzettingen over pre- en suffixen, maar een helder inzicht in de grammaticale structuur heeft de schrijver niet.

Het werk als geheel overziende kan men zeggen dat het voor zijn tijd een prestatie is, ook al worden er soms foutieve weergaven in aangetroffen. Het is voorts van belang voor de geschiedenis van de Maleise lexicografie, en wellicht ook voor de kennis van het 17e-eeuwse Maleis. Te wijzen is bijv. op *kapaksana* en *dipasana* voor "het Noorden" en "het Zuiden"⁹ en op enkele woorden van vreemde herkomst die men ook in het Makassaars aantreft, bijv. *salika* "bolwerk" en *supana* "trap/opgang" (Mak. *saleko* en *sapana*).

VAT. IND. XXIII.

De map die dit merk draagt bevatte oorspronkelijk alleen een spelboekje in nagari-schrift. Een dertig jaar geleden heeft E. Rossi daaraan zes hss. toegevoegd, die hij bij de bestudering en catalogisering van nr. 33 der Perzische hss. als Maleise teksten had herkend.¹⁰ Deze zes teksten zijn doorlopend gepagineerd: fol. 1-29.

a) fol. 1-4.

Verhaal van prins Candrasina van B...l...ngara

21 × 34 cm, 31 à 32 regels per blz.; in de kantlijn zijn Nederlandse vertalingen van sommige woorden bijgeschreven in het krullerige schrift dat rond 1700 in zwang was.

Dit fragment vertelt over een vogelpaar dat ruzie heeft, omdat het wijfje het mannetje van ontrouw beticht, en over een zware ascese bedrijvende Brahmaan; voorts over een beeldschoon meisje, geboren uit

een vis die zwanger was geworden door het inslikken van het semen van de Brahmaan, en hoe deze laatste haar verlost van de ondraaglijke visstank waarmee zij is behept. Zij krijgt de naam Puteri Ratna Madu Segara, huwt met de koning van B...l...ngara en baart hem twee zonen, Candrasina en P...r...susina. Het fragment eindigt midden in een gesprek van koning en koningin over een plan tot troonsafstand met de woorden: ... demikian titah baginda: hay adinda, apatah bicara tuan akan anakda kedua ini, adapun akan kita ... (Zijne Majesteit sprak aldus: Geliefde, wat is uw mening over deze tweede zoon? Wat ons betreft ...).

b) fol. 5

Fragment van een (klad van een) brief van een onbekende

Dubbel gevouwen blad van $41 \times 32\frac{1}{2}$ cm, beschreven met acht regels Arabische tekst met interlineaire Maleise vertaling.

Het fragment maakt, na een bloemrijke inleiding, gewag van de aankomst van een brief aan ene Sinyor ... Walandes (= Hollander?). Het meldt ook: Uw schip is gearriveerd.

c) fol. 6, 7

Een (copie van een) brief van de koning van Goa (Zuidwest-Celebes)

Dubbel gevouwen blad van $42 \times 32\frac{1}{2}$ cm, drie blzz. beschreven. Gericht aan de Gouverneur-generaal en Raden van Indië op 13 sept. 1697, geschreven door Isma^cil Kare Bagi.

De koning beklaagt zich over allerlei maatregelen die z.i. geen basis vinden in het Bongaais Verdrag (van 1667), noemt een aantal gebieden die behoren of behoorden tot zijn rijk, klaagt over aanmatiging van andere vorsten op Celebes, over het feit dat onderdanen die destijds gevlucht zijn, o.a. naar Polombangkeng en Turatea, daar nog steeds worden vastgehouden en over gevangen genomen 'Turije'ne' (Orang Laut) die Bone niet teruggeeft. Voorts herhaalt hij zijn smeekbede om Syaikh Yusuf¹¹ toe te staan terug te keren naar Makassar. Ten slotte betoogt hij dat ook na het verdrag hem nog verschillende heffingen toekomen, o.a. de *cuke kapala dacing* (heffing bij het wegen) en de *cuke labu(h) batu* (ankergelden).

d) fol. 9

Brief van Amos Petrus

Dubbel gevouwen blad van $41\frac{1}{2} \times 28\frac{1}{2}$.

In een zeer nederig gestelde brief deelt de schrijver aan een heer en diens vrouw mee dat hij wil trouwen met de gewezen slavin Martha, dochter van Hester; hij vraagt hun bemiddeling bij haar vroegere heer.

e) fol. 9

Klad van een brief van de Gouverneur-generaal en Raden van Indië aan Oya Bergelang in Siam, ter mededeling aan de koning

Dubbel gevouwen blad van $36\frac{1}{2} \times 42$; de eerste regels ontbreken.

Handelt over een rapport omtrent een geldtransactie in verband met de bouw van schepen, dat men, na het sterven van directeur D-b-k-w-y (en echtgenote) van diens opvolger heeft ontvangen. Geklaagd wordt over ene Constantijn Falkon en over verraderlijke listen der Fransen.

Onder het stuk, waarin nogal wat doorhalingen voorkomen, staat een bekende Arabische spreuk. Aan de ommezijde treft men alleen enkele kladaantekeningen aan, schijnbaar een soort van steloefeningen, verband houdende met hetzelfde onderwerp.

f) fol. 10-29

Hikayat Puteri Johor Manikam

Een katerntje van 20 folia, 28×17 cm; de bepaald niet feilloos geschreven tekst loopt door tot fol. 27, *verso*.

Aan ieder van de acht hoofdstukken, uitgezonderd het tweede, gaat een korte inhoudsopgave vooraf. In de kantlijn zijn Nederlandse vertalingen van sommige woorden bijgeschreven. Blijkens de colofon is het stuk geschreven in Batavia en daar voltooid op 17 mei 1694.

NOTEN

- ¹ *Scriptorum Veterum Nova Collectio E Vaticanis Codicibus*, edita ab Angelo Maio (Roma, 1831), V, 2e gedeelte, 112.
- ² Ettore Rossi, *Elenco dei manoscritti persiani della biblioteca Vaticana* (Vaticani - Barberini - Borgiani - Rossiani) (Citta del Vaticano, 1948), 13, nt. 2; 59.
- ³ Zie voor deze persoon de beschrijving van nr. II en de daarbij behorende noot 4.
- ⁴ Als men in Burumay of Burume een weergave van de naam Boromeüs mag zien, is de vertaler misschien een bekeerling tot het Rooms-Katholicisme geweest.
- ⁵ In het hs. wordt dit jaartal aangeduid met de in het Arabisch gebruikelijke cijfertekens, met één afwijking: het voor vijf gebruikte teken staat hier voor nul. (De vijf wordt in dit hs. door een teken weergegeven dat enigszins lijkt op onze B.) Zie ook G. H. Werndly, *Maleise spraakkunst* (Amsterdam 1736), 25, die het op B lijkende teken echter in spiegelbeeld zet.
- ⁶ Het hs. heeft *dimpang*, maar Dr. R. Roolvink ziet daarin, ongetwijfeld terecht, een verschrijving van *damping* (Sw.).
- ⁷ Dit hs. moet geschreven zijn vóór 1718, Relands sterfjaar. Als de gegevens juist zijn, moet het een afschrift bevatten van Leijdecker's eigen ontwerpvertaling, waaraan hij van 1691 tot zijn dood in 1701 heeft gewerkt. Dit is dan het enige volledige bijbelboek in die vertaling, waarvan tot nu toe slechts vier hoofdstukken (Ps. 1, Jesaja 53, Johannes 1 en Romeinen 3) waren aangetroffen in een hs. van de Leidse Universiteitsbibliotheek (L.Or. 1961). De officiële „Leijdecker-Bijbel” werd pas in 1733-'35 gedrukt, na een revisie van Leijdeckers oorspronkelijke ontwerpvertaling in 1723-'25 (Sw.).
- ⁸ Cornelis Mutter (geb. 12 okt. 1659 te Overschie, als derde zoon van Hendrik van der Mutter en Katharina Jeremias) was in 1674-'80 werkzaam op het VOC-kantoor te Golconda (India), ging in 1690 naar Batavia, waar hij in 1692 assistent ter generale secretarie was, maakte in 1696 samen met Leij-

decker de inventaris op van Oosterse boeken en hss. in de nalatenschap van Isaac Saint Martin en wordt in datzelfde jaar genoemd als translateur. (Gegevens verzameld door Cense uit het Algemeen Rijksarchief en notariële acten, en uit: F. de Haan, „Uit oude notariispapieren I”, in *TBG*, 42, jg. 1900, 297vv.). In 1698 wilde de kerkeraad van Batavia hem, naast Leijdecker en P. van der Vorm, benoemd zien in de commissie die Leijdeckers concept-vertaling zou „overzien”, maar daarvan kwam niets wegens zijn aanstaande repatriëring (Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, IV/2, 86v., op grond van de kerkeraadsnótulen d.d. 21 juli en 13 okt. 1698).

⁹ Aldus worden deze twee woorden en hun vertaling opgegeven in Cense's ontwerpbeschrijving van het handschrift. Men kan zich echter afvragen of Mutter zich hier niet vergist heeft. Het ligt nl. zoveel meer voor de hand om in de eerste lettergrepen van de twee woorden de voorzetsels *ka/ke* (= naar) en *di* (= in) te zien en in *pasana* een nevenvorm van *paksana*; dan zou de vertaling dus moeten zijn: „naar het Noorden” en „in het Noorden”. Vgl. het aan het Sanskriet ontleende woordenpaar *paksina-daksina* = het Noorden-het Zuiden, dat in literair Maleis voorkomt (Sw.).

¹⁰ Rossi, o.c., 13 nt. 2.

¹¹ Zeer vereerde Moslimse heilige in Zuidwest-Celebes, die wegens zijn inmenging in het conflict van de sultan van Bantam met zijn zoons door de GG in of kort na 1695 uit Indonesië verbannen was naar Ceylon, later naar de Kaap.

P. VOORHOEVE

LOVER'S GRIEF OR HOROSCOPE?

The late Mervyn Jaspán, professor of South-East Asian sociology at Hull University, did his main fieldwork among the Rejang people in South Sumatra. His doctoral thesis *From Patriliney to Matriliney. Structural Change among the Redjang of Southwest Sumatra*, Canberra 1964, was unfortunately never published. Only about 50 copies were distributed. It testifies to the author's many-sided interest in all aspects of Rejang culture and to his keen gift of observation. Though not a professional linguist, he had a preference for the study of language, of literature and of the literary documents preserved in the South-Sumatran script. He collected a mass of Rejang oral texts and a considerable amount of material for a dictionary. But at the time when Jaspán was in Rejang (1961-63) documents in the old script were already scarce, and he only managed to collect a few specimens. Most of these he published in *Redjang Ka-Ga-Nga Texts* (1964). In a short review in this journal (*BKI* 124, 1968, p. 303f.) I pointed out some difficulties in the ka-ga-nga script which I thought had not been quite satisfactorily solved by the author. I did not go into the problems of transcription and translation, because we were then working together in collecting additional South-Sumatran written texts and I felt confident that the author would in the long run share some of my doubts as to the correctness of his interpretations and review these in due time.